

NOT:

- Sevgili öğrenciler, değerli meslektaşlarım bu üniteye yer alan pek çok konu daha önceki ders notlarımızda mevcut olmasına rağmen, şu an okutmakta olduğumuz ders kitabını esas alarak 7. Üniteye ders notlarını çıkardık.
- Notları çıkarırken ders kitabının dışına çıkmamaya, zaten yeterince geniş olan konuyu öğrencilerimiz için zorlaştırmamaya özen gösterdik.
- Umarız ders notlarımız ihtiyacınıza cevap verir.

DERS KİTABI 7. ÜNİTE: TOPLUMSAL DEVRİM ÇAĞINDA DÜNYA VE TÜRKİYE

1. 1960 SONRASINDA DÜNYA SİYASETİNDE ORTAYA ÇIKAN GELİŞMELER

1960'dan itibaren Dünya'nın içinde bulunduğu durum "Yumuşama Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Yumuşama, (Detant) uluslararası ilişkilerde doğu ve batı bloğu arasındaki gerginliği azaltmak için karşılıklı görüşmeler dönemidir. Bu dönemde bloklar arasındaki çatışma ve gerginlik nispeten azalır.

Yumuşama Dönemi politikaları aşamalı olarak:

1. Taraflar arasında barış'a varacak yakınlaşma,
2. Anlaşma,
3. İş birliği şeklinde özetlenebilir.

Yumuşamanın ortaya çıkış sebepleri:

- Yumuşamanın ortaya çıkışında her iki blok içinde konvansiyonel silahlardan nükleer silahlara geçilmesi,
- Bu silahların yarattığı tehdit nedeniyle ortaya çıkan "Dehşet Dengesi" en önemli faktördür.

DİKKAT: Bu konuda gerilimin Doruk noktasına ulaştığı ve tarafların geri adım atmak zorunda kaldığı olay **Küba Buhranı**'dır.

DEHŞET DENGESİ: Nükleer silahların yıkıcı etkisi II. Dünya Savaşı'nda görülmüştü. İki taraf da nükleer güce sahipti ve nükleer silahların birbirlerine karşı kullanılma ihtimali her iki tarafı da geri adım atmak zorunda bıraktı. Bu duruma dehşet dengesi denilir.

Diğer yandan yumuşama döneminin başlamasında her iki bloğunda kendi içerisinde yaşadığı bir takım gelişmeler etkili olmuştur.

BATI BLOĞUNDAKİ GELİŞMELER

1. Amerika'nın dünya genelindeki askeri durumunu korumak için yaptığı harcamalar bu ülkeye giderek zor gelmeye başlamıştı.
2. 1964'ten itibaren **Vietnam Savaşı** Amerikan kamuoyunda tepkilere sebep oluyordu.
3. Batı bloğu içerisinde Amerika'nın müttefiklerine danışmadan hareket etmesi özellikle Fransa tarafından tepki ile karşılanıyordu.

NOT: Bu süreçte Fransa, **General De Gaulle** yönetiminde ulusal bağımsızlık siyaseti izlemiş, NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir.

DOĞU BLOĞUNDAKİ GELİŞMELER

1. Silahlanma yarışı SSCB ekonomisi için de ağır gelmeye başlamıştı.
2. Doğu Bloğu içerisinde SSCB'nin konumunu sarsacak birtakım gelişmeler yaşanmıştı:
  - SSCB ile Çin arasında ortaya çıkan Güven bunalımı,
  - Yugoslavya ve Romanya'nın SSCB güdümünden kurtulmak istemesi
  - Çekoslovakya da başlayan “İnsancıl Komünizm” (**Prag Baharı**) hareketinin Varşova paktı tarafından kanlı bir şekilde bastırılması

SONUÇ OLARAK, ABD başkanı **John f Kennedy** ve SSCB başkanı Nikita Kruşçev 1961'de bir araya gelerek yumuşama sürecini başlattılar.

YUMUŞAMA SÜRECİNDE

- 1963'te Washington ile Moskova arasına doğrudan telefon hattı çekildi.
- 1963'te yeraltından başka alanlarda nükleer denemeler yasaklandı.
- 1967'de SSCB, ABD ve İngiltere arasında “**Dış Uzay Anlaşması**” imzalandı. Bu anlaşmaya göre uzayda nükleer silah denemesi ve depolanması yasaklandı.
- 1968'de İngiltere, SSCB ve ABD arasında nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşması imzalandı.
- 1971'de Deniz Yatağı Anlaşması ile deniz ve okyanus tabanlarında nükleer silah depolanması ve denemesi yasaklandı.
- 1972 de biyolojik silahların geliştirilmesi üretimi ve depolanması yasaklandı.
- 1974'te ABD ve SSCB arasında “Eşik Antlaşması” ile nükleer silahların yer altında denemesi tamamen yasaklandı.
- **ÖNEMLİ** ABD başkanı Richard Nixon ile SSCB lideri Leonid Brejnev arasında 26 Mayıs 1972'de **SALT-I** (Stratejik Arms Limitation Talks) anlaşması imzalandı.
- **AVRUPA** Avrupa ülkeleri arasında güvenlik ve işbirliğini güçlendirmek için Helsinki'de **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı** toplandı. 1 Ağustos 1971'de “**Helsinki Sonuç Belgesi**” (Helsinki Nihai Senedi) yayınlandı. 35 ülkenin imzaladığı bu belgeye göre Avrupa devletleri arasında ekonomi, çevre, bilim ve teknoloji gibi alanlarda işbirliği yapılacaktı. SSCB'nin de imzaladığı **bu anlaşma yumuşamanın doruk noktası** olarak kabul edilir.

A. ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI

İsrail'in kurulmasından sonra 1948-49 arasında gerçekleşen ilk Arap-İsrail Savaşı'nı İsrail kazanmıştı.

1956 Arap-İsrail Savaşı ve Süveyş Krizi

- 1955'te Mısır lideri **Cemal Abdülnasır**, Akabe Körfezi'ni ablukaya alarak Süveyş kanalını millileştirdi. Çıkarlarına ters düşen bu durum karşısında İsrail, 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırdı.
- Aynı zamanda İngiltere ve Fransa'da Süveyş'e asker çıkardı. (**Süveyş Krizi**)

- Tarihe Süveyş krizi olarak geçen bu olay karşısında ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskısı sonucu İngiltere ve Fransa savaştan çekildi. Ancak İsrail, Sina Yarımadası'nı işgal ederek topraklarını savaştan öncekinin **4 katı genişletti**.
- Kasım 1956'da Savaş sona erdi ve Mısır ile İsrail'e arasında Birleşmiş Milletler askerleri yerleştirildi.

Altı gün Savaşı 1967

- 1956 yılındaki düzenlemeden rahatsız olan Mısır, 1967'de yeniden harekete geçti.
- Önce Birleşmiş Milletler Barış gücünün bölgeden çekilmesini sağladı. Adından Tiran Boğazı'nı İsrail deniz trafiğine kapattı.
- Bunun üzerine İsrail yeni bir savaş başlattı. Kısa sürede Batı Şeria, Gazze, Golan Tepeleri, Eski Kudüs, Ürdün'ün batı kesimi ve Suriye'nin güney arazisini alarak Sina Yarımadası'nın tamamını ele geçirdi.

Yom Kippur Savaşı 1973

- Mısır devlet başkanı Nasır'ın 1970'te ölümünün ardından yerine geçen **Enver Sedat** hem Mısır'ın kaybettiği yerleri geri almak, hem de Arap dünyasında saygınlık kazanmak için Suriye ve Ürdün'ün de desteği ile İsrail'e bir saldırı planı hazırladı.
- Hazırlanan plan, Yahudilerin kutsal günü olan Yom Kippur'da aniden saldırıya geçilerek uygulandı.
- İlk 5 gün Araplar üstün olsa da ardından ABD'nin desteğini alan İsrail yeniden dengeyi sağladı.
- Birleşmiş Milletler'in devreye girmesiyle Mısır ile İsrail arasında 18 Ocak 1974'te bir anlaşma imzalandı.

SONUÇ: 74 barışından sonra ABD'nin de arabuluculuğu Mısır ile İsrail arasında bir yakınlaşma süreci başladı. 1978'de Amerika, Mısır ve İsrail arasında **CAMP DAVID** anlaşması imzalandı. **Bu anlaşmayla Arap-İsrail savaşları tamamen son buldu.**

B. İRAN-IRAK SAVAŞININ SEBEP VE SONUÇLARI

Arap-İsrail savaşlarının bitmesinin hemen ardından Ortadoğu'daki çatışma alanı **Basra**'ya kaydı

Savaşı'nın sebepleri

1. **Saddam Hüseyin'in** Basra Körfezi'ni ele geçirip, Arap dünyasının lideri olmak istemesi.
2. 1979 **İran İslam Devrimi** sonrası iktidara gelen **Humeyni**'nin Irak iç işlerine karışması.
3. Irak'ta çok sayıda şii vatandaşın bulunması ve Saddam Hüseyin'in Şii'lere yönelik sert politikaları.
4. İran'da gerçekleşen İslam devriminin Irak'ta da gerçekleşeceği endişesi.

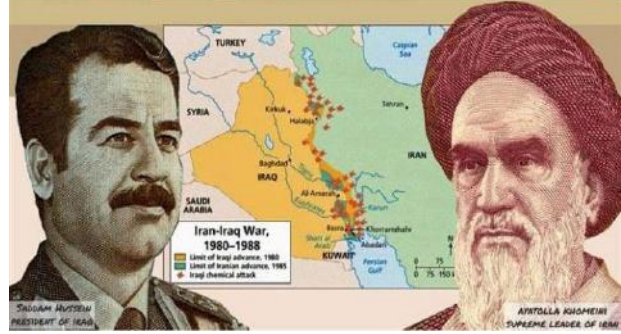

SAVAŞ,

- Basra Körfezi için hâkimiyet iddiasında bulunan Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Şattülarap anlaşmasını feshetmesi ile 22 Eylül 1980'de başladı.
- Hem dünya hem Irak yönetimi kısa sürede İran'ın yenileceğini düşünüyordu. Çünkü İran'da yaşanan devrim sırasında pek çok subay tasfiye edilmiş ve İran ordusu zayıf düşmüştü. Diğer yandan Irak, Amerika'dan pek çok silah almış ve güçlü bir ordu kurmuştu.
- Ancak savaş Irak'ın planladığı gibi gitmedi. İran, kısa sürede savaştaki dengeyi sağladı.
- Savaşın devam ettiği **8 yıl boyunca iki taraf da birbirine kesin bir üstünlük sağlayamadı.**
- 1988 yılında uluslararası baskının artması sonucu İran, anlaşmaya razı oldu.

Savaşın sonuçları

1. Her 2 ülkeden yaklaşık 1 milyon kişi ölmüş, 3 milyon kişi sakat kalmıştır.
2. Her iki ülke de çok büyük maddi kayba uğramış ve dış borçları artmıştır. (Özellikle Irak)
3. Savaş, Saddam Hüseyin rejiminin Irak'taki gücünü artırmış ve iktidarını kuvvetlendirmiştir.
4. İran'ın İslam dünyasının lideri olma planları gerçekleşmemiştir.
5. Irak, bu savaşta uğradığı maddi kaybı telafi etmek için Kuveyt'e saldırmış; Bu da **Körfez Savaşı'**na neden olmuştur.
6. Tüm bunlar ABD'ye yaramıştır. ABD, Körfez Savaşı'nda Basra Körfezi ve Ortadoğu'ya "**Çekiç Güç**" adı altında askeri birlikler göndermiştir.
7. İki ülkenin de petrol kaynakları çok büyük tahribata uğramıştır.

2. 1960'LARDAN İTİBAREN TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN ÖNEMLİ GELİŞMELER

KIBRIS SORUNU

A. KIBRIS SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Yaklaşık 300 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyetinde olan Kıbrıs Adası 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İngilizlere devredilmişti. Kıbrıs'ta İngiliz garantörlüğünü ilk yıllarında "**Enosis**" denilen bir fikir ortaya çıktı.

ENOSİS: Rumlar için Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama hayalidir. Yunan **Megali İdea**'sının bir uzantısıdır.

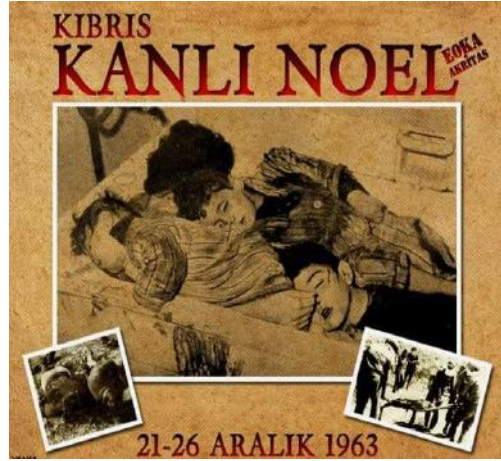
- Kıbrıs Rumları 1929 yılında bu isteklerini İngiltere'ye iletiler. Ancak İngiltere tarafından reddedilince 1931'den itibaren terör eylemlerine başladılar.
- Bu eylemler karşısında Kıbrıs Türkleri **KATAK** (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) denilen bir teşkilat oluşturdu. Enose karşı mücadele ettiler. Bu mücadelede özellikle **DR. FAZIL KÜÇÜK VE RAUF DENKTAŞ** önemli roller üstlendi.
- II. Dünya savaşı sonrasında İngiliz sömürgelerinin birer birer bağımsız olması Kıbrıs Rumlarını tekrar harekete geçirdi ve 1952'de **EOKA** denilen terör örgütünü kurdular.

EOKA'NIN AMACI: Kıbrıs'taki Türk halkını yok ederek veya kaçırmaya zorlayarak Enosis'i gerçekleştirmektir.

DİKKAT 6-7 EYLÜL OLAYLARI: 1955'te Kıbrıs meselesi için Londra Konferansı toplandı. Ancak bu konferansın devam ettiği sırada İstanbul'da Ekspres gazetesinin “Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldı.” haberi üzerine İstanbul'da halk sokağa döküldü. Protesto eylemleri sırasında bazı olaylar ortaya çıktı. İstanbul, Ankara ve İzmir'de 6 ay sıkıyönetim ilan edildi.

- 1955 Londra Konferansı'nın sonuçsuz kalması üzerine 1957 yılında Ada Türkleri birleşerek **TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI'NI (TMT)** kurdu.
- 1958 yılına gelindiğinde Eoka'nın faaliyetleri sonucu Kıbrıs Türkleri katledilmeye devam etti. Bu durum Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirdi. Amerika'nın devreye girmesi ile 1958 ve 59 yıllarında **Zürih ve Londra** görüşmeleri yapıldı. Bu görüşmeler sonucunda Türkiye İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde **Kıbrıs Cumhuriyeti** kurulmasına karar verildi.
- Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti 15 Ağustos 1960'da kuruldu. Cumhuriyetin Başkanı başpiskopos **Makarios**, Başkan Yardımcısı ise **Dr. Fazıl Küçük** oldu. Ancak adadaki Cumhuriyet idaresi 3 yıl devam edebildi. Makarios'un Rumlar lehine 13 maddelik bir anayasa değişikliği talebi Cumhuriyet idaresinin sonunu hazırladı.
- Bundan sonra adadaki Türklere karşı terörün ve şiddetin dozu giderek arttı. **Akritas** adı verdikleri bir plan çevresinde hareket eden Rum çeteleri 1963'te saldırıya geçti ve Türk köylerini kuşattı. 120 Türk'ün yaşadığı Ayvasıl köyüne yapılan baskında 21 Türk katledildi.
- **KANLI NOEL:** 24-25 Aralık gecesi ise Rum çeteleri Lefkoşa'nın Kumsal semtinde yaşayan Kıbrıs Türk Alay Komutanlığı Doktoru tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın evine yaptıkları baskınla eşi ve 3 çocuğunu katletti. Bu olay tarihimize **Kanlı Noel** olarak geçmiştir.

B. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE SONRASI

- 1963'te başlayan saldırıların artarak devam etmesi üzerine Türkiye'nin başvurusuyla Birleşmiş Milletler barış gücü oluşturuldu. Ancak Barış gücünün Rum saldırılarını engelleyememesi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almasına sebep oldu.

- **JOHNSON MEKTUBU:** Ancak bu karar ABD başkanı Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli kesin uyarı özelliğindeki mektubu nedeniyle hayata geçirilmedi.
- **1. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI:** 1974'te Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan bir askeri darbe gerçekleşti. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin liderliğine Nikos Sampson getirildi. Bu darbe karşısında

garantör devletlerin hiçbir şey yapmaması üzerine Türkiye 20 Temmuz 1974 sabahı adaya ilk askeri Harekâtı'nı gerçekleştirdi. 22 Temmuz'da Birleşmiş Milletler'in davetine uyarak ateşkes kararını kabul etti. Böylece 1. Barış harekâtı sona erdi.

- **2. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI:** Yapılan Cenevre görüşmelerinde Rumların oyalama taktiğine başvurması üzerine Türkiye ikinci Barış Harekâtı'na karar verdi. İkinci harekât 14 Ağustos'ta başladı ve 16 ağustosa kadar bugünkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin topraklarını oluşturan bölge kontrol altına alındı.
- Barış Harekâtı'ndan sonra gerek Rumların, gerekse uluslararası teşkilatlarının herhangi bir çözüm üretememesi üzerine 13 Şubat 1975'te **Kıbrıs Türk Federe Devleti** kuruldu. 15 Kasım 1983'te ise bu devlet **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti** adını aldı.

C. TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

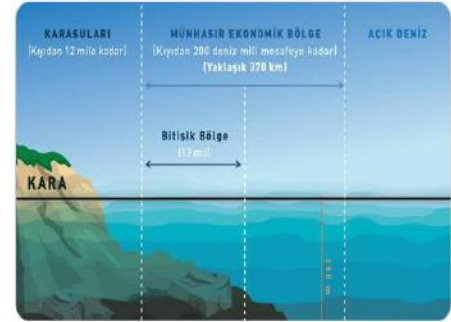
1974 öncesinde Türk Yunan ilişkileri Kıbrıs Meselesi ekseninde sürmüştür. 1974'ten sonra ise kıta sahanlığı, karasularının genişliği, ege'deki hava kontrol sahası ve Batı Trakya Türkleri üzerinde yoğunlaştı.

KITA SAHANLIĞI MESELESİ

Kıta sahanlığı: Karaların deniz altında devam eden uzantısıdır. Hukuki anlamda ise karasularının ötesinde başlayarak belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanıdır.

- Kıta sahanlığı meselesi Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kendisine göre kıta sahanlığı belirleyerek petrol aramaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır.
- Türkiye bunun üzerine Ege'nin açık Deniz sularında ve Türkiye kıta sahanlığında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına petrol arama ruhsatı vermiştir. **"Sismik 1"** adlı Türk gemisi bu bölgede petrol aramıştır.
- Bu sorun Birleşmiş Milletler'e ve Adalet Divanı'na yansısı da günümüze kadar herhangi bir çözüm bulunamamıştır. Bildiğiniz gibi günümüzde de Akdeniz'de aynı sorun devam etmektedir.

Bilgi - Kıta Sahanlığı Sorunu: Ege'de Türkiye ve Yunanistan'a ait kıta sahanlığının sınırları henüz belirlenmemiştir. Şu anda ne Türkiye ne de Yunanistan Ege'de 6 deniz mili mesafesindeki kara sularının ötesinde, sınırlandırılmış bir deniz yetki alanına sahip değildir.

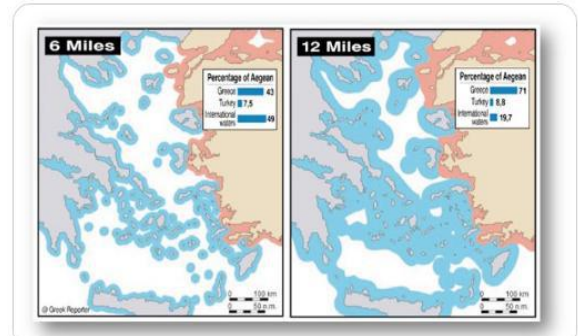
KARASULARININ 12 MİLE ÇIKARILMASI SORUNU

Aslında bu sorun da kıta sahanlığı meselesi ile doğrudan alakalıdır.

Karasuları: denize kıyısı olan devletin tam deniz egemenliğine sahip olduğu deniz alanı demektir. O egemenlik aynı zamanda karaların üzerindeki hava sahasını ve suların altındaki kıta sahanlığını da kapsar. Dolayısıyla bu meselelerin hepsi birbiriyle alakalıdır.

- Uluslararası hukuka göre karasuları 12 mil olmasına rağmen Ege adalarının özel durumundan dolayı Lozan Antlaşması'nda bu mesafe **3 mil** olarak belirlenmiştir.

Egede Kara Suları Meselesi: Yunanistan kara sularını tek tarafı olarak 12 mile çıkarmak istiyor. Bu karar Ege Denizi'ndeki çıkar dengelerini Türkiye'nin aleyhine orantısız bir şekilde değiştirecektir. Bu olursa Türkiye'nin kara suları Ege Denizi'nde %10'un altına düşmektedir.

- Buna rağmen Yunanistan önce karasularını 6 mile, ardından 12 mile çıkarmaya çalışmaktadır.
- Bunun gerçekleşmesi halinde Ege Denizi'nin tamamı Yunanistan karasuyu haline gelecek ve Türkiye Yunanistan'dan izinsiz Ege Denizi'ne gemi bile çıkaramayacaktır. Bu yüzden Yunanistan'ın çabasına rağmen Türkiye kesinlikle bu konuda geri adım atmamıştır.

HAVA SAHASI YÜKSEKLİĞİ VE FIR HATTI PROBLEMİ

- Yine karasuları problemine bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer konudur.
- Yunanistan Ege adalarının karasularını 12 mile çıkararak milli hava sahasını da 12 mil yüksekliğe ulaştırdığını ilan etmiştir. Türkiye ise bu ikisini de kabul etmeyerek bunun bir savaş nedeni olacağını açıklamıştır. Bu yüzden Yunanistan bu konuda da herhangi bir adım atmamıştır.

BATI TRAKYA TÜRKLERİ SORUNU

- Özellikle Kıbrıs meselesinden itibaren Yunanistan Batı Trakya'nın Türklerden arındırılması ve hızlı bir şekilde Yunanlaştırılması için yoğun bir devlet politikası uygulamıştır.
- Bu bölgede soydaşlarımız üzerinde devlet terörü, asimilasyon baskı ve zulüm uygulamıştır.

KARDAK KRİZİ

- 90'lı yıllarda Türk-Yunan ilişkilerine damga vuran olaylardan birisi de Kardak Kayalıkları Krizi'dir. Figen Akat adlı bir kuru yük gemisinin Bodrum'a 3 mil uzaklıktaki Kardak kayalıklarında karaya oturması sonucu (1995) her iki ülkede kayalıkların kendisine ait olduğunu iddia etmiş; ortam oldukça gerilmiş ancak Amerika'nın araya girmesiyle sorun Türkiye'nin istediği biçimde çözülmüştür.

Ç. ERMENİLERİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK FAALİYETLERİ VE ASALA TERÖR ÖRGÜTÜ

Ermenilerin gerek Osmanlı döneminde gerek Kurtuluş savaşı sırasında yarattığı problemleri daha önce işlemiştik. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız:

- Ermeniler aldıkları bu mağlubiyetlerin intikamını almak için 1921 yılından itibaren başta eski İttihat ve Terakki mensupları olmak üzere çok sayıda Türk'ün yurtdışında öldürülmesi olayına karıştı.
- Lozan Antlaşması'ndan sonra uykuya yatan Ermeni meselesi 1960'lı yıllardan itibaren tekrar uyandırılmak istendi.
- 1975'te Lübnan'da Ermenistan'ın kurtuluşu için **ASALA** (Ermeni Gizli Ordusu) isimli bir örgüt kuruldu. Asala'nın kurucusu ve lideri Agop Agopyan diye bilinen Lübnan Ermenilerinden bir teröristti.
- Asala tarafından gerçekleştirilen ilk terör eylemi 1975'de Türkiye'nin Avusturya büyükelçisi Daniş Tunagil'in şehit edilmesi oldu. Bu suikastten iki gün sonra Türkiye'nin Paris büyükelçisi İsmail Erez ve makam şoförü Talip Şener Asala tarafından katledildi. Asala bu süreçte 42 Türk diplomatını şehit etti.

Paris Büyükelçimiz İsmail Erez'in şehadet haberi, Milliyet 25 Ekim 1975

NOT: 4 TE PLANI Ermenilerin Türkiye'ye yönelik faaliyetleri 4t planı çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Bu plana göre:

1. **TANITMA:** Bu süreçte tüm dünyanın dikkati Ermeni meselesine çekilmeye çalışılmıştır. Asala terör örgütünün faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilebilir.
2. **TANINMA:** Planın ikinci aşamasında dünyaya ve Türkiye'ye "Türkler Ermenileri katletmiştir." iddiasını kabul ettirmek vardır. Günümüzde Ermeniler yoğun biçimde bunun için çaba sarf ediyor.
3. **TAZMİNAT:** Ermeni soykırımı iddialarını kabul ettiğimiz takdirde bu kez bizden bu soykırımın tazminatını isteyecekler.
4. **TOPRAK:** İsteyecekleri tazminat Ermeni yurdu olarak iddia ettikleri Doğu Anadolu olacak.

DİKKAT: Asala terör örgütünün eylemlerinin sona erdiği dönemin, PKK terör örgütünü Türkiye'deki eylemlerinin başlangıcına denk gelmesi son derece dikkat çekicidir.

3. 1960 SONRASI TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ EKONOMİK VE SOSYAL KÜLTÜREL GELİŞMELER

A. ASKERİ MUHTIRA VE DARBELER

1960 DARBESİ

- Demokrat Parti'nin iktidarının son yılları, başvurdukları antidemokratik yöntemler ve ülkenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar sebebiyle siyasal ortam iyice gerilmiş, toplumsal huzursuzluk artmıştı.
- Bu ortamda 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı kuvvetlerinden **küçük rütbeli subaylardan oluşan bir grup** yönetime el koydu.
- Darbeciler siyasi partilerin faaliyetine son verdi. Meclis dağıtıldı. Demokrat Parti yöneticileri ve milletvekilleri tutuklandı.

DİKKAT: 1960 darbesi Emir komuta zinciri dâhilinde gerçekleştirilen bir darbe değildir. Darbeciler **cunta** görüntüsü vermektedir.

- Darbeyi gerçekleştiren subaylar **Milli Birlik Komitesi** kurarak 25 Ekim 1961'e kadar ülkeyi yönetti.
- Orgeneral **Cemal Gürsel** liderliğindeki komite kısa sürede ülke yönetimini sivillere bırakacağını ancak önce Yassıada Mahkemelerinin sonuçlanması gerektiğini söylüyordu.

YASSIADA MAHKEMELERİ: Salim Başol'un başkanlığını yaptığı bu özel mahkeme 11 ay görev yaptı. Bu davalar sonunda 15 kişi idam cezası, 31 kişi müebbet hapis cezası aldı. İdam cezası alanlardan Celal Bayar'ın cezası yaşından dolayı hapse çevrildi. Ancak 16 Eylül 1961'de Hasan **Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu**, ertesi gün ise **Adnan Menderes idam edildi.**

61 darbesini gerçekleştiren cuntacılar yassıda mahkemelerinin yanında;

EMİNSU: 3 Ağustos 1960'ta 235 general ve 5 bine yakın subayın olduğu "Emekli İnkılâp Subayları" (eminsu) adı verilen kişiler emekli edildi.

147'ler: 29 Ekim 1960'ta gerçeği yansıtmayan gerekçelerle 147 öğretim üyesi üniversiteden atıldı.

- 27 Mayıs askeri yönetimi **Sıddık Sami Onar** başkanlığında profesörlerden oluşan bir heyete **1961 anayasasını** hazırlattı. Bu anayasa 9 Temmuz 1961'de kabul edildi. Böylece kurucu meclisin görevi sona erdi ve genel seçimlere gidildi.
- **Cumhuriyet Senatosu:** 1961 anayasasına göre TBMM'nin ikinci bir kanadı olarak **Cumhuriyet Senatosu** kuruldu. Cumhuriyet tarihinde ilk kez çift meclisli yeni bir sistem ortaya çıktı. Bu senatoyu cumhurbaşkanının seçtiği üyeler, Milli Birlik Komitesi üyeleri ve genel oyla seçilen üyeler oluşturuyordu. Cumhuriyet Senatosu'nun amacı yasama ve denetim çalışmalarının etkili olarak gerçekleştirilmesiydi.
- Şubat 1961'de yeniden siyasi faaliyetler serbest bırakıldı Böylece Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (İleride MHP olacak), Yeni Türkiye Partisi, Adalet Partisi gibi çok sayıda parti kuruldu.
- 1961'de yapılan genel seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olamadı. Böylece Türk siyasi tarihinde ilk kez **koalisyon hükümetleri** ortaya çıktı.
- 1964'te Adalet partisi genel başkanı **Süleyman Demirel** oldu. 65'de yapılan genel seçimlerin galibi olan bu parti tek başına iktidarı ele geçirdi. Adalet partisi 1969'da yine tek başına iktidar oldu. Ancak bu yıllarda Türkiye'deki bazı öğrenci olayları yaşanmaya başlamıştı.

12 MART MUHTIRASI 1971

- 1971 yılı başlarında ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durum Türk Silahlı Kuvvetleri'nde huzursuzluğa yol açmıştı.
- 12 Mart günü Genelkurmay Başkanı **Memduh Tağmaç** ve kuvvet komutanlarının imzasıyla cumhurbaşkanına, senato ve meclis başkanlarına Türk silahlı kuvvetleri tarafından muhtıra gönderildi.
- Muhtıranın radyoda okunarak halka duyurulmasından sonra **Süleyman Demirel hükümeti** istifa etti.

12 EYLÜL 1980 DARBESİ

- 71 muhtirasından sonra siyasi belirsizliğin giderek arttığı, toplumsal huzursuzluğun giderek yükseldiği, anarşi ve terörün yoğunlaştığı (SAĞ-SOL ÇATIŞMASI) bir dönem başladı.
- 80'lerin başında ülke örtülü bir şekilde iç savaş yaşıyordu. Bütün bu gelişmeler karşısında 12 Eylül 1980 sabahı başlayan askeri müdahaleyle Türk Silahlı Kuvvetleri bir kez daha yönetime el koydu.

DİKKAT: 1980 darbesi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir komuta zinciri içerisinde gerçekleştirilmiştir.

- 80 darbesi sonucu **Genelkurmay Başkanı Kenan Evren** başkanlığında **Milli Güvenlik Konseyi** kuruldu.
- Bu konsey kurucu meclis oluşturarak yeni bir anayasa metni hazırlattı.
- 7 Kasım 1982'de yeni anayasa halk oylamasına sunuldu.
- Anayasanın kabulü ile birlikte **Kenan Evren Cumhurbaşkanı** seçildi.
- 1983 tarihinde ise darbe sonrası ilk genel seçim yapıldı. Ancak yüksek seçim kurulu sadece üç Parti'nin seçime katılmasına izin verdi. Bunlar; Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi.
- 1983'te yapılan genel seçimleri **Turgut Özal**'ın genel başkanlığını yaptığı **ANAP PARTİSİ** kazandı.
- Özal, başarısını 1987 seçimlerinde de devam ettirdi.
- 1989'da ise **Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı oldu.**

B. 1961 VE 1982 ANAYASALARI VE ÖZELLİKLER

1961 ANAYASASI

- Temel amacı çoğulcu bir demokrasi kurmak olan 61 Anayasası'nda milli, demokratik ve laik özellikleri olan sosyal bir hukuk devleti ilkesi benimsenmiştir.

DİKKAT: Bu yönüyle 1924 Anayasası'nda yer alan 6 ilkeden halkçılık, devletçilik ve inkılapçılığa yer verilmemiştir.

- Devlet, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmi dili Türkçedir. Millet, egemenliğini anayasada belirlenen yetkili organları eliyle kullanır.
- 1961 anayasası ile getirilen sistemde çağdaş demokrasilerdeki hak ve özgürlüklerin hepsini içine alan üç bölüme yer verilmiştir. Bunlar: “kişi hak ve ödevleri”, “sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler”, “siyasi haklar ve ödevler”
- 61 anayasası hak ve ödevler bakımından **özgürlüğü temel alır.**
- 61 anayasasına göre yasama görevi TBMM'ye aittir. **TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu**'ndan oluşmaktadır. Millet meclisi genel oyla seçilen 450 milletvekilinden oluşur.
- Ayrıca yasama organı tarafından çıkarılan yasaların anayasaya uygunluğunu incelemek, karara bağlamak için **Anayasa Mahkemesi** kurulmuştur.

1961 Anayasası	1982 Anayasası
I. Devletin Şekli Madde 1: Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.	I. Devletin Şekli Madde 1: Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.
II. Cumhuriyetin nitelikleri Madde 2: Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir Hukuk Devleti'dir.	II. Cumhuriyetin nitelikleri Madde 2: Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir Hukuk Devleti'dir.
III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, başkenti Madde 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçedir. Başkent Ankara'dır.	III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti Madde 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dil Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı "İstiklal Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır.
IX. Devlet şeklinin değişmezliği Madde 9: Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.	IV. Değiştirilemeyecek hükümler Madde 4: Anayasa'nın 1'inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2'inci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3'üncü maddesindeki hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

1982 ANAYASASI

- 1982 Anayasası 61 anayasasına göre daha katı bir anayasa özelliğine sahiptir.
- Bu anayasa, otoritenin ağırlığını artırmış, **devleti birey karşısında korumaya çalışmıştır.**
- 1982 Anayasası önceliği kişiye değil devlete ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne vermiştir.
- Örneğin 1961 anayasasının ikinci maddesinde “**insan haklarına dayanan devlet**” ifadesi, 1982 Anayasası'nda yerini “**insan haklarına saygılı devlete**” bırakmıştır.

C. YURT DIŞINA VE KÖYDEN KENTE YAPILAN GÖÇLER VE SONUÇLARI

İÇ GÖÇ

1960 yılından sonra yaşanan göç hareketlerinin temel sebepleri:

- Tarım sektöründe makineleşmenin artması, kullanılan ya da ekilebilen toprakların artık son sınırına ulaşması ile tarım sektöründeki işsiz miktarının artışı.
- Buna karşılık kentlerde sürekli artırılmaya çalışılan istihdam alanları kırsal alanda yaşayan ve işsiz olan nüfusu kentsel alana doğru çekmesi.
- Sanayi kuruluşlarının büyük kentlerde yoğunlaşması
- Kırsaldaki sağlık, ulaşım, eğitim ve beslenme hizmetlerinin yetersizliği
- Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasi içerikli olaylar, doğa olayları, ailevi durumlar
- Filmlerde, gazete ve dergilerde anlatılan renkli şehir hayatının çekiciliği

DİKKAT: 1960 öncesinde yapılan iç göçler köylerden çıkıp aynı il içindeki şehir merkezlerine doğru gerçekleşirken 1960-90 arası dönemde İstanbul şehrine yoğunlaşmıştır.

Köyden kente yapılan göçlerin sonuçları:

- Köyden kente yapılan göçlerin en önemli sonuçlarından biri gecekondulaşma sorunudur.
- Şehirlerde artan işsizlik,
- Trafik ve ulaşım sorunları,
- Çevre kirliliği
- Kamusal alanların yağmalanması,
- Stres, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı
- Suç oranlarının artması
- Geleneksel Türk ailesinin yapısında meydana gelen değişiklikler vardır.

DIŞ GÖÇ

- Türkiye'den gönüllü ilk dış göç 1958 yılında az sayıda işçinin **Federal Almanya'ya** gitmesi ile başlamıştır.
- 1961 tarihinde hükümetler arasında **İşgücü Anlaşması** imzalanarak Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü artarak sürmüştür.

NOT: II. Dünya Savaşı'nda çalışan nüfusunun büyük kısmını kaybeden Almanya, işgücü ihtiyacını bu şekilde Doğu Avrupa ülkelerinden ve Türkiye'den karşılamaya çalışmıştır.

- 1961 yılında Almanya ile başlayan dış göç furyası zaman içinde Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerine de yayıldı. Bir süre çalışıp ülkesine dönme niyeti ile yurtdışına giden ve konuk işçi olarak adlandırılan bu insanlar çoğunlukla ağır sanayi işlerinde çalıştırıldı. Çoğu Türkiye'de bir şehir görmeden doğrudan köylerinden yabancı bir ülkeye giden bu insanlar büyük bir kültür şoku yaşadı.

Ç. EKONOMİK ALANDAKİ LİBERALLEŞME POLİTİKALARI

SERBEST PİYASA EKONOMİSİ VE İTHALAT YASAKLARININ KALDIRILMASI

- 1960-1980 yılları arasında ekonomide planlı kalkınma dönemi başlamış ve bu planları hazırlanması için **Devlet Planlama Teşkilatı** kurulmuştur. Ancak bu teşkilatın hazırladığı program başarıya ulaşmamıştır. Bu dönem **İthal İkameci Sanayi Modeli** olarak adlandırılır.
- 1980'li yıllarda artan ekonomik bunalım. **24 Ocak kararlarının** açıklanmasına sebep oldu. 24 Ocak kararları IMF tipi istikrar programının yanında, Dünya Bankası'nın geliştirdiği yapısal uyum programının parçalarını içermektedir. Bu programa göre ihracata dayalı büyüme teşvik edildi. Ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı yatırımları hız kazandı. Ekonomi alanındaki bürokratik engeller azaltılmaya çalışıldı.
- 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye ekonomisinde **dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme** politikaları artarak devam etti. Bu döneme **Turgut Özal** damgasını vurdu.

DİKKAT: Turgut Özal döneminde

- Türk lirasının serbestliği,
- IMF istikrar programları,
- İhracatı teşvik politikaları
- Kitlerin özelleştirilmesine

kadar birçok uygulama ekonomiyi liberalleştirerek ve aynı zamanda dış dünyaya açarak daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla yöneliktir.

D. ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI

- **Özelleştirme:** Devlete ait taşınır taşınmaz malların teklif veya ihale yoluyla satılarak özel şirketlere ve kişilere devredilmesidir.
- 1980 yılına kadar **KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri)**'nin özelleştirilmesinden çok yeniden düzenlenmesi şeklinde bir politika takip edilmiştir. ve kitler büyümeye devam etmiştir.
- 24 Ocak 1980 kararlarından sonra özelleştirme için ilk olarak yasal altyapı oluşturulmaya başlandı.
- Anavatan Partisi'nin başlattığı bu süreçte 28 Mayıs **1986**'da özelleştirmenin genel sınırlarını, kapsamını, uygulamaların yürütülmesini belirleyen kanun yürürlüğe girdi. **Ülkemizde gerçek anlamda özelleştirme uygulamalarının başlangıcı bu kanundur.**
- İlk özelleştirme ise Sümerbank'ın yarım kalmış Iğdır Pamuk Dokuma Tesislerinin 1985'te 3 milyar liraya satış oldu.

ULUSLARARASI PARA FONU IMF İLE İLİŞKİLER

- Türkiye'de IMF ile ilk ilişkiler 1958'de Demokrat Parti döneminde başlamıştı. Bu tarihte IMF'den ilk dış borç alındı.
- 1960-70 80 ve 90'lı yıllar boyunca IMF ile ilişkilerde sürekli devam etti.

KDV UYGULAMASI

- Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde vergi politikasında pek çok değişiklik ve reform yapıldı. Bunlardan en önemlisi **Katma Değer Vergisinin (KDV)** kabul edilmesi, vergi sayısında azaltmaya gidilmesi ve vergi iadesi sisteminin getirilmesidir.

KDV sistemine geçişin nedenlerinden bazıları

- Vergi adaletini sağlanması
- Vergi gelirlerinin artırılması
- Vergi kaçakçılığının azaltılması
- Fiyatların genel seviyesinin kontrol altında tutulması
- Sanayi üzerindeki vergi yükünün azaltılması

E. KÜLTÜREL GELİŞMELER

TRT

- 1952 yılında ilk defa İstanbul Teknik Üniversitesi stüdyolarında başlayan Türk televizyon yayıncılığı 1964 tarihinde **Türk Radyo Televizyon Kurumu'nun** kurulması ile kurumsal bir yapıya kavuştu.
- Böylece Türkiye'de ve dünyada yaşanan kültür, sanat gelişmeleri daha geniş kitlelere ulaşabildi.
- 1974 yılından itibaren yayına başlayan TRT, 1981 yılında kısmi olarak, 84 yılında ise tamamen renkli yayına geçti.

SİNEMA

- 1960'larda sinemasında en dikkat çekici özellik **toplumsal konuların** ele alındığı filmler yapılmasıdır.
- 1963 Berlin Film Festivali'nde Metin Erksan'ın **"Susuz Yaz"** filmi altın ayı ödülünü aldı.
- Yine 1964 yılında **Antalya Film Festivali**, 1969 yılında Çukurova'nın ürünü pamuğu simgeleyen **Altın Koza Film Festivali** yapılmaya başlandı.
- Bu dönemde Cüneyt Arkın'ın rol aldığı **"Malkoçoğlu"**, **"Kara Murat"** filmleri ve Ertem Eğilmez'in yönetmenliğini yaptığı **"Hababam Sınıfı"** film serisi toplumun beğendiği filmler oldu.

MÜZİK

- 1960'lardan sonra Anadolu rock, pop, arabesk gibi müzik türleri toplum tarafından tanınmaya başladı.
- Bu yıllarda yerli beste ve düzenlemeler yapıldığı gibi yabancı şarkıların Türkçe sözleri ile orijinal şekli ile çalındığı **aranjman** türü müzikler doğdu.

